

การศึกษาพระพิมพ์แผงไม้ในจังหวัดลำปาง

A STUDY OF VOTIVE TABLETS IN WOODEN FRAME IN LAMPANG PROVINCE

ยุทธภูมิ มั่นตรง

YOOTHAPOOM MUNTRONG

สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

HISTORICAL ARCHAEOLOGY, FACULTY OF ARCHAEOLOGY,

SILPAKORN UNIVERSITY

จิรัสนา คชาชีวะ¹

JIRASSA KACHACHIVA

บทคัดย่อ

พระพิมพ์ถือเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงพุทธศาสนา ในคัมภีร์และพระสูตรต่างๆ ได้กล่าวถึงพระพิมพ์ ที่เกี่ยวเนื่อง และสัมพันธ์กับคติเรื่องเจดีย์ จัดอยู่ในประเภทอุเทสิกเจดีย์ ในล้านนาพบว่าการประดับพระพิมพ์ลงบนแผงไม้ และประดับภายในอาคารศาสนสถาน การประดับพระพิมพ์ในลักษณะเช่นนี้ สันนิษฐานว่าน่าจะได้รับอิทธิพลจากศิลปะพุกาม ในประเทศเมียนมา ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-19 โดยคติการสร้างพระพิมพ์แผงไม้นั้นน่าจะมาจากความเชื่อเรื่อง “อดีตพุทธ” ทั้งนิกายเถรวาทและมหายาน ที่เชื่อว่าพระพุทธเจ้ามีมากมายนับไม่ถ้วนทั้งในอดีตและที่จะตรัสรู้ในอนาคต โดยจังหวัดลำปางเป็นจังหวัดหนึ่งที่พบพระพิมพ์แผงไม้มากที่สุด และนิยมสร้างพระพิมพ์ด้วยวัสดุเนื้อชิน พระพิมพ์ส่วนมากมีรูปแบบที่คล้ายกันคือ พระพิมพ์แสดงภูมิสถาปัตยกรรม (ปางมารวิชัย) ในซุ้มเรือนแก้ว และนำพระพิมพ์เหล่านี้ประดับลงบนแผงไม้ในรูปแบบต่างๆ ซึ่งสันนิษฐานได้ว่าน่าจะนิยมสร้างขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24-25 โดยการสร้างพระพิมพ์แผงไม้ น่าจะเกี่ยวเนื่องกับการสืบทอดอายุพุทธศาสนาให้ครบ 5,000 ปีตามความเชื่อปัญญาอันตรธาน และยังเป็นการทำบุญปรารถนาในอาณิสย์ของผู้สร้าง

คำสำคัญ: พระพิมพ์, พระพิมพ์แผงไม้ลำปาง

Abstract

A votive tablet is a symbol of Buddhism. The relation of votive tablets and the attitude towards pagoda, which mentioned in scriptures and Sutta Pitaka, shows that the votive tablets can be categorized as an Object Stupa. In Lanna era, there are abundance of evidences to show that votive tablets were used as ornaments for decorating temples and wooden frames. It is believed that the tablets were influenced from Pagan art, Myanmar, around 16th – 19th B.E. The making of votive tablets maybe derived from the belief of “The Past Buddhas” of both Theravada Buddhism and Mahayana Buddhism. It is believed that there are many Buddha from past to future. Lampang province is one of the provinces in which the most of votive tablets in wooden frame were found. Also, most of the votive tablets were made from iron and lead. The similar pattern of the votive tablets was a sitting Buddha image in a glass arch. These votive tablets were used as wooden frame ornamentals around the 24th – 25th B.E. It was assumed that the purpose of making of votive tablets was to make the Buddhism to last for at least 5,000 years, according to the belief of the five declines, and it was also for the holy purposes of the makers.

Keyword: Votive Tablets , Lampang Votive Tablets in Wooden Frame

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

บทนำ

การสร้างพระพิมพ์ ถือได้ว่าเป็นการสร้างพระพุทธรูปหนึ่งองค์ซึ่งอันสืบต่อกัน เหตุความเชื่อนี้จากหลักฐานการบันทึกการเดินทางของพระภิกษุชาวจีนคือ อี้จิง (I-Tshing) พ.ศ. 1214-1238 ได้เดินทางไปศึกษาที่มหาวิทยาลัยนาลันทา ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดียกล่าวว่า ในประเทศอินเดียมีการนิยมสร้างเจดีย์ขนาดเล็กและพระพิมพ์ โดยมีการบรรจุสรีระ 2 อย่างเข้าไปด้วยกันคือ พระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและคาถา “เย ธมมา” (คาถาหัวใจอริยสัจ) ผลานิสงค์ของการทำเจดีย์ขนาดเล็กและพระพิมพ์เหล่านี้มีอันมาก อาจทำให้ผู้สร้างได้ไปเกิดในชาตินี้ที่สุขสบายถึง 4 ชาติ (I-Tshing, 1982 : 151) แสดงให้เห็นถึงความเชื่อของการสร้างพระพิมพ์เพื่อเป็นการทำบุญ และยังมีส่วนทำให้เกิดคติการสร้างพระพิมพ์อย่างแพร่หลาย เช่นในสมัยพุทธกาล มีการสร้างพระพิมพ์จำนวนมาก พบพระพิมพ์จำนวนมากหนึ่งที่มีจารึกระบุถึงคำอธิบายผลบุญของผู้สร้างว่า “ขอให้บรรลุวิมุตติธรรม” หรือ “ขอให้ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า” เป็นต้น (Gordon Luce, 1969 : 68)

การสร้างพระพิมพ์นอกจากสร้างเพื่อเป็นการทำบุญและความปรารถนาของผู้สร้างแล้ว ยังมีการสร้างพระพิมพ์อุทิศส่วนบุญกุศลให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว เช่นการสร้างพระพิมพ์ดินดิบในคาบสมุทรมลายู บริเวณอาณาจักรศรีวิชัย พบพระพิมพ์อยู่ตามถ้ำและในแหล่งโบราณคดีต่างๆ นอกจากนี้ยังสร้างพระพิมพ์เพื่อเป็นการฝึกกรรมฐานเช่นในประเทศทิเบต พบว่ากลุ่มลามะนิยมสร้างพระพิมพ์ ซึ่งทิเบตเรียกพระพิมพ์ว่า Tsha-Tsha ตามคติมหายานอีกด้วย (Peter Skilling, 2009: 8)

การสร้างพระพิมพ์ตามความเชื่อของเถรวาทนั้นเป็นการสร้างเพื่อสืบทอดอายุพระศาสนา มีความเชื่อว่าพระพิมพ์เหล่านี้เสมือนเครื่องสืบทอดอายุ ซึ่งมีความเชื่อว่าพุทธศาสนามีอายุยาวนานถึง 5,000 ปี เป็นเครื่องหมายให้ผู้ที่นับถือเกิดความเลื่อมใสถึงแม้ว่าพุทธศาสนาจะสูญสิ้นไปก็ตาม ในประเทศอินเดียและในเขตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พบว่าการสร้างพระพิมพ์มักมีคำจารึกเป็นอักษรเล็กๆ โดยส่วนมากจารึกข้อความ “คาถา เย ธมมา” ซึ่งเป็นคาถาหัวใจอริยสัจ สามารถแปลโดยรวมว่า “ธรรมเหล่านี้เกิดแต่เหตุ พระตถาคตทรงแสดงเหตุของธรรมเหล่านั้น และความดับของธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณมีวาจาอย่างนี้” (หลวงบริบาลปริภักดิ์, 2531 : 261) โดยพระพิมพ์เป็นวัตถุขนาดเล็กเมื่อจารึกคาถา เย ธมมา ลงไปแล้วเสมือนเป็นการประกาศศาสนาจากพุทธวจนะสั้นๆ ด้วย

คติความเชื่อที่เกี่ยวกับอายุของพุทธศาสนา 5,000 ปี ในล้านนานั้นเกิดจากความเชื่อที่เป็นตำนาน โดยการกล่าวอ้างถึงพระพุทธเจ้าที่ทรงพยากรณ์ก่อนจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ดังปรากฏในตำนานสิหิงคินิทานกล่าวว่า “พระองค์จึงประดิษฐานศาสนาไว้เอาอนุเคราะห์สิทธิโลกโดยทรงมอบศาสนาอันประเสริฐไว้กับพระพุทธรูป 5,000 ปีแล้วจึงปรินิพพาน ” (พระโพธิ์รังสี แปลโดยแสง มนวิฑูร, 2502 : 34)

ความเชื่อเหล่านี้ได้ปรากฏในตำนานคัมภีร์ทางศาสนา โดยพระสงฆ์ชาวล้านนาแต่งขึ้น เช่น ตำนานมูลศาสนา

กล่าวถึงเรื่องอันตรธาน 5 ประการ จะเกิดขึ้นตามลำดับทุกๆ พันปีจนครบ 5,000 ของอายุพุทธศาสนา ได้แก่ 1. อริยอันตรธาน ความเลื่อมใสแห่งการตรัสรู้มรรคและผล 2. ปฏิบัติอันตรธาน ความเลื่อมใสแห่งการปฏิบัติ 3. ปริยัติอันตรธาน ความเลื่อมใสแห่งการปฏิบัติธรรม 4. ลิงคอันตรธาน ความเลื่อมใสแห่งสมรเทศ 5. ธาตุนันตรธาน ความเลื่อมใสแห่งพระบรมธาตุ (พระพุทธพุกาม, 2519 : 223)

ดังนั้นการที่พุทธศาสนาจะหมดสิ้นไปตามคำทำนายจึงต้องเร่งสร้างบุญกุศล พุทธศาสนิกชนจึงต้องช่วยกันทำนุบำรุงศาสนา อุทิศถวายของบูชาต่างๆ คติความเชื่อนี้ยังปรากฏในวรรณกรรม ปัญญาสาตก ซึ่งสันนิษฐานว่าแต่งขึ้นระหว่างพุทธศตวรรษที่ 21-22 โดยแต่งเลียนแบบชาดกกฎกถา (อรรถกถาชาดก) เพื่อให้ผู้ปกครอง พระสงฆ์ ไพร่ ในล้านนาเกิดความเลื่อมใสศรัทธาและชวนชวนทำหน้าที่สืบทอดอายุพุทธศาสนา โดยการกลั่นนำทรัพย์สิ่งของ ข้าทาส ต่างๆ ถวายไว้ในพุทธศาสนาด้วยเช่นกัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพระพิมพ์แม่ไม้อันล้านนา ให้ทราบถึงรูปแบบลักษณะและความแพร่หลายในจังหวัดลำปาง
2. เพื่อศึกษาคติการสร้างพระพิมพ์แม่ไม้อันล้านนา

อุปกรณ์และวิธีดำเนินการวิจัย

อุปกรณ์ในการศึกษาสำหรับการวิจัย ผู้วิจัยได้ศึกษาพระพิมพ์แม่ไม้อันล้านนา จาก 6 วัด คือ 1. วัดปงสนุกด้านเหนือ อำเภอเมือง จำนวน 2 แม่ 2. วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม อำเภอเมือง จำนวน 1 แม่ 3. วัดเขาแก้ว อำเภอเถิน จำนวน 2 แม่ 4. วัดพระธาตุลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จำนวน 1 แม่

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการเก็บข้อมูลภาคสนาม พื้นที่วิจัย และรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล

พระพิมพ์แม่ไม้อันล้านนาในจังหวัดลำปาง

จังหวัดลำปาง ตั้งอยู่บนที่ราบลุ่มแม่น้ำวัง แรกเริ่มในสมัยนครรัฐเขลางค์ ในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 14 และสิ้นสลายนครรัฐ ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 19 (สรสวดี อ่องสกุล, 2557 : 85) ต่อมาพญามังรายรวบรวมเมืองต่างๆ ในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงตอนบน ลุ่มน้ำแม่กก และลุ่มน้ำวัง เกิดเป็นอาณาจักรใหม่ คืออาณาจักรล้านนา โดยสร้างเชียงใหม่เป็นศูนย์กลาง (สรสวดี อ่องสกุล, 2557 : 119) และถูกพระเจ้าบุเรงนองยึดครอง ในปีพ.ศ. 2101 เป็นระยะเวลาสองร้อยกว่าปี ต่อมาในช่วงของการฟื้นฟูล้านนาในปี พ.ศ. 2317 ผู้นำล้านนาเข้าสวามิภักดิ์ต่อพระเจ้ากรุงธนบุรี จนถึงราว พ.ศ.

2442 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการจัดตั้งการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล “มณฑลพายัพ” ขึ้น (สร้อยดี อ่องสกุล, 2557 : 312) ช่วงนี้เกิดการสัมปทานป่าไม้โดยชาวอังกฤษที่รัฐบาลไทยว่าจ้างคือนาย เอช.สเลต ได้นำลูกน้องชาวพม่าที่มีความชำนาญเข้ามาทำป่าไม้และค้าไม้ ชาวพม่าเดินทางเข้ามาทำไม้เป็นจำนวนมาก จนทำให้เกิดความร่ำรวย ชาวพม่าเหล่านี้ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ จึงสร้างวัด และบูรณะวัด ขึ้นใหม่หลายวัด จนเกิดงานศิลปกรรมพม่ามากมาย เช่น วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม วัดศรีชุม เป็นต้น (กรมวิชาการ, 2541 : 76)

จากการศึกษาพบว่าพระพิมพ์แม่ไม้ในจังหวัดลำปาง มีความนิยมและแพร่หลายในช่วงพุทธศตวรรษที่ 23 เป็นต้นมา ซึ่งพบมากที่สุดที่เขตอำเภอเมืองลำปาง พบว่ามีการทำขึ้นในรูปแบบที่หลากหลาย ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างพระพิมพ์แม่ไม้ 6 ชิ้นจากวัดต่างๆ ดังนี้

แม่พิมพ์ที่ 1 พระพิมพ์แม่ไม้จากวัดปงสนุกด้านเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

ลักษณะแม่ไม้หลักเป็นรูปกรอบซุ้มหน้านาง ลงรักปิดทอง ฐานสลักรูปลายพันธุ์พฤกษา ขนาดกว้าง 0.47 เซนติเมตร สูง 0.80 เซนติเมตร (ภาพที่ 1) ลักษณะพระพิมพ์แสดงภูมิสถาปัตยกรรม (ปางมารวิชัย) ในซุ้มเรือนแก้ว เป็นรูปพระพุทธเจ้าประทับนั่งขัดสมาธิราบ บนฐานบัวคว่ำบัวหงาย พระหัตถ์ซ้ายวางหงายอยู่ที่พระเพลา พระหัตถ์ขวาวางพาดพระชงฆ์ข้างขวาโดยให้นิ้วพระหัตถ์ชี้ลงเบื้องล่าง พระรัศมีรูปดอกบัวตูม พระวรกายครองจีวรห่มเฉียง องค์พระประทับอยู่ในซุ้มเรือนแก้ว ปลายกรอบซุ้มเป็นรูปหางวัน (ภาพที่ 2) จำนวนพระพิมพ์ 28 องค์ ขนาด พระพิมพ์ กว้าง 4 เซนติเมตร สูง 7 เซนติเมตร วัสดุเนื้อชิน ไม่พบจารึก/อายุสมัย

ภาพที่ 1 ภาพพระพิมพ์แม่ไม้
ที่มา : ยุทธภูมิ มั่นตรง

ภาพที่ 2 ภาพลายเส้นพระพิมพ์
ที่มา : ยุทธภูมิ มั่นตรง

แม่พิมพ์ที่ 2 พระพิมพ์แม่ไม้จากวัดปงสนุกด้านเหนือ อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

ลักษณะแม่ไม้หลักเป็นซุ้มปราสาทซ้อนชั้นลงรักปิดทอง ประดับกระจกจีน ขนาดกว้าง 0.58 เซนติเมตร สูง 1.15 เซนติเมตร (ภาพที่ 3) ลักษณะพระพิมพ์แสดงภูมิสถาปัตยกรรมในซุ้มเรือนแก้ว เป็นรูปพระพุทธเจ้าประทับนั่งขัดสมาธิราบ บนฐานบัวคว่ำบัวหงาย พระหัตถ์ซ้ายวางหงายอยู่ที่พระเพลา พระหัตถ์ขวาวางพาดพระชงฆ์ข้างขวาโดยให้นิ้วพระหัตถ์ชี้ลงเบื้องล่าง พระรัศมีรูปดอกบัวตูม พระวรกายครองจีวรห่มเฉียง องค์พระประทับอยู่ในซุ้มเรือนแก้ว ปลายกรอบซุ้มเป็นรูปหางวัน (ภาพที่ 4) จำนวนพระพิมพ์ 30 องค์ ขนาดพระพิมพ์ กว้าง 4 เซนติเมตร สูง 7 เซนติเมตร วัสดุเนื้อชิน ไม่พบจารึก/อายุสมัย

ภาพที่ 3 ภาพพระพิมพ์แม่ไม้
ที่มา : ยุทธภูมิ มั่นตรง

ภาพที่ 4 ภาพลายเส้นพระพิมพ์
ที่มา : ยุทธภูมิ มั่นตรง

แผงที่ 3 พระพิมพ์แผงไม้จากวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

ลักษณะแผงไม้ สลักเป็นรูปกรอบซุ้มหน้านาง ด้านบนเป็นรูปปราสาทซ้อนชั้น ลงชาติปิดทอง ขนาดกว้าง 0.50 เซนติเมตร สูง 0.82 เซนติเมตร (ภาพที่ 5) ลักษณะพระพิมพ์ แสดงภูมิสปรตมูทรา เป็นรูปพระพุทธเจ้าประทับนั่งขัดสมาธิราบ บนฐานรูปดอกไม้ขนาดใหญ่ พระหัตถ์ซ้ายวางหงายอยู่ที่พระเพลา พระหัตถ์ขวาวางพาดพระชงฆ์ข้างขวาโดยให้นิ้วพระหัตถ์ชี้ลงเบื้องล่าง พระรัศมีรูปดอกบัวตูม พระกรรณคล้ายกลีบดอก พระวรกายครองจีวรห่มเฉียง มีชายผ้าคล้ายจีบ และด้านหน้าพระเพลา มีริ้วซ้อนกันคล้ายจีบด้านหน้าของผ้านุ่ง รอบพระวรกายมีประภามณฑล แผ่เป็นรูปดอกไม้โดยรอบ (ภาพที่ 6) จำนวนพระพิมพ์ 28 องค์ ขนาดพระพิมพ์ กว้าง 5 เซนติเมตร สูง 6 เซนติเมตร วัสดุแผ่นเงิน (ดุนลาย) ไม่พบจารึก/อายุสมัย

ภาพที่ 5 ภาพพระพิมพ์แผงไม้
ที่มา : ยุทธภูมิ มั่นตรง

ภาพที่ 6 ภาพลายเส้นพระพิมพ์
ที่มา : ยุทธภูมิ มั่นตรง

แผงที่ 4 พระพิมพ์แผงไม้จากวัดเขาแก้ว อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง

ลักษณะแผงไม้ สลักเป็นกรอบสี่เหลี่ยมผืนผ้า ลงชาติประดับลวดลายทอง ขนาดกว้าง 0.62 เซนติเมตร สูง 1.10 เซนติเมตร (ภาพที่ 7) ลักษณะพระพิมพ์แสดงภูมิสปรตมูทรา ในซุ้มเรือนแก้ว เป็นรูปพระพุทธเจ้าประทับนั่งขัดสมาธิราบ บนฐานบัวคว่ำบัวหงาย พระหัตถ์ซ้ายวางหงายอยู่ที่พระเพลา พระหัตถ์ขวาวางพาดพระชงฆ์ข้างขวาโดยให้นิ้วพระหัตถ์ชี้ลงเบื้องล่าง พระรัศมีรูปดอกบัวตูม พระวรกายครองจีวรห่มเฉียง องค์พระประทับอยู่ในซุ้มเรือนแก้ว ปลายกรอบซุ้มเป็นรูปหางวัน (ภาพที่ 8) จำนวนพระพิมพ์ 72 องค์ ขนาดพระพิมพ์ กว้าง 4 เซนติเมตร สูง 7 เซนติเมตร วัสดุเนื้อชิน ไม่พบจารึก/อายุสมัย

ภาพที่ 7 ภาพพระพิมพ์แผงไม้
ที่มา : ยุทธภูมิ มั่นตรง

ภาพที่ 8 ภาพลายเส้นพระพิมพ์
ที่มา : ยุทธภูมิ มั่นตรง

แผงที่ 5 พระพิมพ์แผงไม้จากวัดเขาแก้ว อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง

ลักษณะแผงไม้ สลักเป็นกรอบวงโค้ง ลงรักประดับลวดลายทอง ขนาดกว้าง 0.82 เซนติเมตร สูง 1.50 เซนติเมตร (ภาพที่ 9) ลักษณะพระพิมพ์แสดงภูมิสถาปัตยกรรมในซุ้มเรือนแก้ว เป็นรูปพระพุทธเจ้าประทับนั่งขัดสมาธิราบ บนฐานบัวคว่ำบัวหงาย พระหัตถ์ซ้ายวางหงายอยู่ที่พระเพลา พระหัตถ์ขวาวางพาดพระขมข้างขวาโดยให้นิ้วพระหัตถ์ชี้ลงเบื้องล่าง พระรัศมีรูปดอกบัวตูม พระวรกายครองจีวรห่มเฉียง องค์พระประทับอยู่ภายในซุ้มเรือนแก้ว (ภาพที่ 10) จำนวนพระพิมพ์ 17 องค์ ขนาดพระพิมพ์ กว้าง 4 เซนติเมตร สูง 7 เซนติเมตร วัสดุเนื้อไม้ไม่พบจารึก/อายุสมัย

ภาพที่ 9 ภาพพระพิมพ์แผงไม้
ที่มา : ยุทธภูมิ มั่นตรง

ภาพที่ 10 ภาพลายเส้นพระพิมพ์
ที่มา : ยุทธภูมิ มั่นตรง

แผงที่ 6 พระพิมพ์แผงไม้จากวัดพระธาตูลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

ลักษณะแผงไม้ สลักเป็นทรงกลมยอดแหลม ฐานสลักเป็นรูปบัวคว่ำบัวหงาย ประดับพระพิมพ์เรียงแถว 1 แถว ส่วนยอดทำเป็นยอดแหลมลง รักปิดทองประดับกระจกเงิน ความสูงจากฐานถึงยอด 29 เซนติเมตร (ภาพที่ 11) ลักษณะพระพิมพ์แสดงภูมิสถาปัตยกรรมในซุ้มเรือนแก้ว เป็นรูปพระพุทธเจ้าประทับนั่งขัดสมาธิราบ บนฐานบัวคว่ำบัวหงาย พระหัตถ์ซ้ายวางหงายอยู่ที่พระเพลา พระหัตถ์ขวาวางพาดพระขมข้างขวาโดยให้นิ้วพระหัตถ์ชี้ลงเบื้องล่าง พระรัศมีรูปดอกบัวตูม พระวรกายครองจีวรห่มเฉียง องค์พระประทับอยู่ภายในซุ้มเรือนแก้ว จำนวนพระพิมพ์ 12 องค์ ขนาดพระพิมพ์ กว้าง 4 เซนติเมตร สูง 7 เซนติเมตร วัสดุเนื้อไม้ไม่พบจารึก/อายุสมัย

ภาพที่ 11 ภาพพระพิมพ์แผงไม้
ที่มา : ยุทธภูมิ มั่นตรง

ภาพที่ 12 ภาพลายเส้นพระพิมพ์
ที่มา : ยุทธภูมิ มั่นตรง

วิเคราะห์ข้อมูล

รูปแบบของแม่พิมพ์

พระพิมพ์แม่พิมพ์ ถือเป็นงานพุทธศิลป์ ที่รวบรวมงาน ประติมากรรม จิตรกรรม และหัตถกรรมเข้าด้วยกัน ในอดีตสันนิษฐานว่าการสร้างพระพิมพ์แม่พิมพ์มักจำกัดเฉพาะ เจ้านายชั้นสูงหรือคหบดี ผู้มีหน้าตาทางสังคม ทั้งนี้มีความเชื่อว่า การสร้างรูปพระพุทธรูปเจ้าจำนวนมากถือเป็นการสร้างบุญที่ยิ่งใหญ่ ชาวบ้านสามัญชนจะสร้างขึ้นเองไม่ได้ แม่พิมพ์ส่วนใหญ่ นั้น จึงต้องมีความวิจิตรบรรจงเพื่อเป็นการบ่งบอกฐานะของผู้ถวาย เพื่อหวังผลแห่งนิพพาน หรือการเกิดในยุคพระศรีอาริย์ ดังจารึกฐานพระพุทธรูปวัดเจติยหลวง จังหวัดเชียงใหม่ “ พระแสนทองนี้...นายขันมี ปรากฏว่าขอเป็นสาวก พระอรยมตเตย ในปีเต้ายี่(จุล)ศักราช 844” (อันส์ เพนธ์, 2517 : 65) จากการศึกษาแม่พิมพ์ในจังหวัดลำปางพบว่า ลักษณะแม่พิมพ์มีส่วนมากทำด้วยไม้เนื้อแข็ง โดยเฉพาะไม้สัก และยังมีใช้ไม้สะหรี (ไม้โพธิ์), ไม้หนูน (ไม้ขนุน) ซึ่งถือว่าเป็นไม้มงคล ที่ชาวล้านนาเชื่อในเรื่องของการค้าชู พระพุทธศาสนาให้อยู่ตราบ 5,000 ปี แม่พิมพ์แบ่งได้เป็น 3 ส่วนด้วยกันคือ ส่วนฐาน ส่วนกลาง และส่วนยอด

ส่วนฐานของแม่พิมพ์ ส่วนมากนิยมแกะสลักเป็นรูปบัวคว่ำ-บัวหงาย หมายถึงปัทมาสน์เพื่อรองรับพระพุทธรูป บางพื้นที่ทำเป็นฐานเขียงสี่เหลี่ยมเรียบไม่มีการตกแต่ง ส่วนที่รองคือ ส่วนกลางของแม่พิมพ์จะมีขนาดพื้นที่เท่ากับการประดับจำนวนพระพิมพ์ เช่น 5 แถว 8 แถว ตามขนาด แล้วเจาะเป็นช่องเพื่อประกอบพระพิมพ์ให้คงทน บริเวณรอบด้านข้างมักแกะสลักเป็นรูปเสาทรงขอม, รูปมะหวด, รูปนาคเกี้ยว, กรอบตรง และใช้เทคนิคปิดทองหรือประดับด้วยกระจกเงา สำหรับส่วนยอดจากการศึกษา พบว่าส่วนใหญ่นิยมทำเป็นกรอบซุ้มหน้านางเพียงอย่างเดียว คล้ายกับซุ้มเรือนแก้ว ปรากฏองค์ประกอบหลัก 3 ส่วน คือ กรอบซุ้ม กนกตรงช่วงโค้งกรอบซุ้ม และแถวครีบนอกกรอบซุ้ม

ในบางพื้นที่พบว่าส่วนยอดทำเป็นลักษณะพิเศษเป็นรูปทรงปราสาทซ้อนชั้น แกะสลักเป็นลายเครือเถา ลายกนก, รูปหงส์, ลายดอกไม้สี่กลีบ, ลายพันธุ์พฤกษา จากการ

ศึกษาพบว่าแม่พิมพ์รูปทรงปราสาทซ้อนชั้น เป็นการใช้เทคนิคที่วิจิตรบรรจง ซึ่งพบในวัดสำคัญๆที่มีเจ้านายหรือคหบดีอุปถัมภ์อยู่ ได้แก่วัดป่าสักด้านเหนือ อำเภอเมืองลำปาง (ภาพที่ 3), วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม อำเภอเมืองลำปาง (ภาพที่ 5) ส่วนพระพิมพ์แม่พิมพ์ของวัดพระธาตุลำปางหลวง อำเภอเกาะคา ทำในลักษณะคล้ายซุ้มทรงกลมแปดเหลี่ยมมียอดแหลม ฐานด้านล่างมีบัวคว่ำบัวหงายรองรับ (ภาพที่ 11) นอกจากภายในจังหวัดลำปางแล้วยังพบแม่พิมพ์พิมพ์ทำเป็นรูปปราสาทซ้อนชั้น ที่วัดบ้านแก้ว ภูฐานประเทศเมียนมา (ภาพที่ 13) การทำพระพิมพ์แม่พิมพ์รูปทรงปราสาทซ้อนชั้นนี้ ยังปรากฏในเขตจังหวัดลำพูน และจังหวัดเชียงใหม่ พบที่วัดพระธาตุทริภุญไชย จังหวัดลำพูน (ภาพที่ 14) และพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงใหม่ ด้วยเช่นกัน

ส่วนลักษณะพื้นดินที่พบในจังหวัดลำปาง จากการศึกษาค้นคว้าแม่พิมพ์มีลักษณะเรียบง่าย มักเรียงรูปพระพิมพ์ลงในกรอบไม้สี่เหลี่ยมไม่มีฐาน ไม่มีส่วนยอด ลักษณะแบบนี้มักนิยมใช้แขวนหรือประดับตามผนังอาคารศาสนสถาน พบที่วัดเขาแก้ว อำเภอเถิน (ภาพที่ 5) ลักษณะแม่พิมพ์แบบนี้แตกต่างกับแม่พิมพ์ที่มีฐานที่ใช้สำหรับตั้งด้านข้างพระประธาน

อนึ่งเทคนิคการประดับตกแต่งแม่พิมพ์ด้วยเทคนิคพิเศษที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดลำปาง ได้แก่ การประดับลวดลายทอง และการประดับกระจกเงา การประดับลวดลายทอง (ลายคำ) คือการฉลุลวดลายเป็นแบบพิมพ์ ใช้แผ่นหนังสัตว์ฉลุด้วยสว่า (ปัจจุบันใช้กระดาษหรือแผ่นพลาสติกใสแทนหนังสัตว์) ลงพื้นด้วยสีแดง(ชาด) หรือสีดำ (รัก) ก่อนปิดทองคำเปลวลงในแบบที่ฉลุ วิธีการฉลุแบบลายอาจแตกต่างกันตามสกุลช่างในแต่ละพื้นที่ ได้แก่ แม่พิมพ์วัดป่าสักด้านเหนือ อำเภอเมือง (ภาพที่ 1), แม่พิมพ์วัดเขาแก้ว อำเภอเถิน (ภาพที่ 7,9) ส่วนการประดับกระจกเงานั้น นิยมใช้ประดับตกแต่งงานพุทธศิลป์และศาสนสถาน มีความนิยมในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24-25 ลักษณะเป็นแผ่นตะกั่วฉาบแก้วบางๆ สามารถใช้กรัดตัดตามส่วนโค้งเว้าของโครงสร้าง ในอดีตการประดับกระจกเงามัก ใช้ยางรักเป็นตัวประสานระหว่างชิ้นงานกับแผ่นกระจกเงา เทคนิคนี้มักเป็นที่นิยมในแถบอำเภอเมืองลำปาง ตัวอย่างการใช้เทคนิคประดับกระจกเงา ได้แก่ แม่พิมพ์จากวัดป่าสักด้านเหนือ อำเภอเมืองลำปาง (ภาพที่ 3), แม่พิมพ์จากวัดพระธาตุลำปางหลวง อำเภอเกาะคา (ภาพที่ 11)

สำหรับการกำหนดอายุสมัยพระพิมพ์แม่พิมพ์ โดยการเปรียบเทียบแม่พิมพ์กับงานศิลปกรรมต่างๆ โดยสันนิษฐานจากการประดับกระจกเงา ซึ่งเป็นที่นิยมในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24-25 และเมื่อเทียบกับจารึกของพระพิมพ์แม่พิมพ์ที่จัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงใหม่ ซึ่งมีรูปแบบของแม่พิมพ์คล้ายกับแม่พิมพ์ที่พบในจังหวัดลำปาง ระบุศักราชที่สร้างในปี จ.ศ. 1216 ซึ่งตรงกับปี พ.ศ. 2397 จากข้อสันนิษฐานนี้อาจเป็นไปได้ว่าพระพิมพ์แม่พิมพ์นี้อาจมีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 24-25

ภาพที่ 13 ภาพพระพิมพ์แฉ่งไม้ วัดบ้านแก้ว
ประเทศเมียนมา
ที่มา : ยุทธภูมิ มั่นตรง

ภาพที่ 14 พระพิมพ์แฉ่งไม้วัดพระธาตุหริภุญไชย
ที่มา : ยุทธภูมิ มั่นตรง

คติการสร้างพระพิมพ์แฉ่งไม้ในจังหวัดลำปาง

พระพิมพ์แฉ่งไม้ ถือเป็นอุเทสิกเจดีย์ ที่สร้างตามความเชื่อทางพุทธศาสนา การทำพระพิมพ์มักทำจากวัสดุที่หาง่ายคงทน และสามารถทำได้ครั้งละมากๆ เช่น ดิน (ดินเผา) รักสมุก ตีบก ถะแก้ว เพราะมีความเชื่อว่าการสร้างพระพุทธรูปหรือพระพิมพ์ จะได้รับบุญกุศลมหาศาล และไม่ต้องใช้ทุนทรัพย์ในการสร้างมากมาย สำหรับเจ้านาย เจ้าผู้ครองนครหรือคหบดี มักนิยมทำพระพิมพ์จากวัสดุแผ่นเงิน และแผ่นทอง ด้วยเทคนิคการดุนลาย นอกจากนี้ในธรรมเนียมโบราณพื้นเมืองเหนือเรื่อง อานิสงค์ตานพระเจ้า (ปัจจุบันใช้เทศน์พร้อมกับการถวายพระพุทธรูป เรียกว่า “ธรรมอานิสงค์ถวายพระพุทธรูป”)² กล่าวถึงอานิสงค์การสร้างพระพุทธรูปด้วยวัสดุต่างๆ คือ 1. เขียนด้วยใบไม้, กระจดาษา มีอานิสงค์ 5 กัปป 2. เขียนด้วยผ้า (พระขรรค์) มีอานิสงค์ 10 กัปป 3. สร้างด้วยดินที่คั้นเหนียว (มตีกมยง) มีอานิสงค์ 15 กัปป 5. สร้างด้วยครึ่ง (ชตุกาย) มีอานิสงค์ 20 กัปป 6. สร้างด้วยกระดูก, เขา, นอ และงา (ทันตมยง) มีอานิสงค์ 30 กัปป 7. สร้างด้วยปูนสหาย (สทายมย) มีอานิสงค์ 35 กัปป 8. สร้างด้วยหิน (สิลมย) มีอานิสงค์ 40 กัปป 9. สร้างด้วยชิน (ตีปุกมย) มีอานิสงค์ 45 กัปป 10. สร้างด้วยทอง (กัสมยง) มีอานิสงค์ 50 กัปป 11. สร้างด้วยเงิน (รัชฎามย) มี อานิสงค์ 55 กัปป 12. สร้างด้วยแก้ว (รัตนมย) มีอานิสงค์ 60 กัปป 13. สร้างด้วยคำ (สุกณมย) มีอานิสงค์ 65 กัปป 14. สร้างด้วยการผสมวัสดุหลายๆอย่าง มีอานิสงค์ 70 กัปป เห็นได้ว่าอานิสงค์ของการสร้างพระพุทธรูปหรือพระพิมพ์จากวัสดุต่างๆ อานิสงค์ล้วนต่างกัน ขึ้นอยู่ตามความปรารถนาผู้สร้าง

จากการศึกษาพบว่ามี การประดับพระพิมพ์ลงบนแฉ่งไม้ในจำนวนที่ต่างกัน ได้แก่ วัดปงสนุกด้านเหนือ แฉ่งที่ 1 ประดับพระพิมพ์จำนวน 28 องค์, แฉ่งที่ 2 ประดับพระพิมพ์จำนวน 30 องค์ วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม ประดับพระพิมพ์จำนวน 28 องค์ วัดเขาแก้ว อำเภอเถิน แฉ่งที่ 1 ประดับพระพิมพ์จำนวน 72 องค์ แฉ่งที่ 2 ประดับพระพิมพ์จำนวน 17 องค์ และวัดพระธาตุลำปางหลวง ประดับพระพิมพ์จำนวน 12 องค์ ดังตารางที่ 1

² พระจินดารัตนาภรณ์, รองเจ้าคณะจังหวัดลำปาง, เจ้าอาวาสวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม พระอารามหลวงสัมภาษณ์วันที่ 7 มกราคม 2558.

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนพระพิมพ์ที่ระดับบนแผงไม้

พระพิมพ์แผงไม้จากวัด	ตัวอย่างพระพิมพ์แผงไม้	จำนวนพระพิมพ์ภายในแผงไม้	ลักษณะพระพิมพ์
1. วัดปงสนุกด้านเหนือ อำเภอเมือง		จำนวน 28 องค์	พระพิมพ์แสดงภูมิสถาปัตยกรรม ในซุ้มเรือนแก้ว
		จำนวน 30 องค์	พระพิมพ์แสดงภูมิสถาปัตยกรรม ในซุ้มเรือนแก้ว
2. วัดพระแก้วดอนเต้า- สุชาดาราม อำเภอเมือง		จำนวน 28 องค์	พระพิมพ์แสดงภูมิสถาปัตยกรรม รอบพระวรกายมีประภาณทล แผ่เป็นรูปดอกไม้โดยรอบ
3. วัดเขาแก้ว อำเภอเถิน		จำนวน 72 องค์	พระพิมพ์แสดงภูมิสถาปัตยกรรม ในซุ้มเรือนแก้ว
		จำนวน 17 องค์	พระพิมพ์แสดงภูมิสถาปัตยกรรม ในซุ้มเรือนแก้ว
4. วัดพระธาตุลำปางหลวง อำเภอเกาะคา		จำนวน 12 องค์	พระพิมพ์แสดงภูมิสถาปัตยกรรม ในซุ้มเรือนแก้ว

การประดับพระพิมพ์ในจำนวนที่แตกต่างกันนี้ สันนิษฐานว่าคงได้รับแนวคิดเกี่ยวกับ “อดีตพุทธ” ของนิกายเถรวาท ปรากฏในคัมภีร์ภาษาบาลีหลายฉบับ ได้แก่ พุทธวงศ์ นิทานกถา โสวัตตถกัมม ชินกาลมาลีปกรณ์ และมรุตติวาลินี ซึ่งแต่ละคัมภีร์มีเนื้อหาที่คล้ายกัน กล่าวถึงอดีตพุทธเจ้า 28 พระองค์ พระพุทธเจ้าองค์แรกๆ ที่มาตรัสรู้ในโลก จะทำนายถึงการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าองค์ต่อๆ ไป จนถึงโคตมพุทธเจ้า ซึ่งพระองค์ก็ทรงทำนายการมาถึงของศรีอริเมไตรยะ อดีตพุทธเจ้า 28 พระองค์ประกอบด้วย

1. พระพุทธตันหังกร
2. พระพุทธเมธังกร
3. พระพุทธสรณังกร
4. พระพุทธที่ปังก
5. พระพุทธมังคะ
6. พระพุทธสมณะ
7. พระพุทธเรวตะ
8. พระพุทธโสภิตะ
9. พระพุทธโกณฑัญญะ
10. พระพุทธปทุมุตตระ
11. พระพุทธสิทธิตถะ
12. พระพุทธวิปัสสี
13. พระพุทธสุเมธ
14. พระพุทธสุชาตะ
15. พระพุทธติสสะ
16. พระพุทธสุสสะ
17. พระพุทธสิขี
18. พระพุทธเวสสภู
19. พระพุทธอินทิสสี
20. พระพุทธปทุม
21. พระพุทธนระ
22. พระพุทธปิยทัสสี
23. พระพุทธอัทธทัสสี
24. พระพุทธธัมมทัสสี
25. พระพุทธกกุสันธะ
26. พระพุทธโกนาคมน
27. พระพุทธกัสปะ
28. พระพุทธโคตรมะ

การปรากฏพระพิมพ์ประเภทแผ่นนี้ ยังพบหลักฐานจากพระพิมพ์ประเภทเศียรพระพุทธรูป ในประเทศเมียนมา (ภาพที่ 15) ซึ่งรับผ่านจากศิลปะปาละ ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศอินเดีย ปรากฏรูปพระพุทธรูปหลายองค์หนึ่งเป็นแถวเรียงรายอยู่ภายในกรอบสี่เหลี่ยมปลายมน และยังมีนิมิตประดับศาสนสถานที่ถูกสร้างขึ้นจำนวนมากด้วยจิตรกรรมพระพุทธรูป ซึ่งชุดของพระอดีตพุทธที่ปรากฏทั่วไป และมีความสำคัญที่สุดก็คือ ชุด 28 พระองค์ (Pierre Pichard, 1991 : 95) นอกจากนี้ยังพบจารึกบางหลักได้กล่าวถึงจำนวนพระอดีตพุทธเจ้า 28 พระองค์ด้วย (Toru One, 1978 : 216) และมีวรรณกรรมท้องถิ่นที่มีความสำคัญทางศาสนา คือ Kyak trai ba Coh Dcam หรือ พระพุทธเจ้า 28 พระองค์ ซึ่งอาจเขียนขึ้นราวปี พ.ศ. 2203 (Halliday Robert, 2000 : 146)

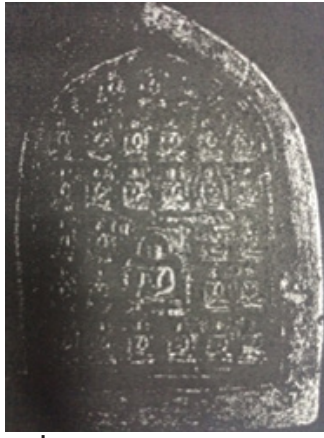
ในส่วน “อดีตพุทธ” ของนิกายมหายาน มีความเชื่อว่าอดีตพุทธลงมาตรัสรู้บนโลกมนุษย์จำนวนมาก มหายานเรียกพระอดีตพุทธเหล่านี้ว่า มานุษิพุทธ (Benoytosh Bhattacharyya, 1985 : 12) วรรณกรรมที่สำคัญของมหายานในคัมภีร์ภาษาสันสกฤตผสมภาษาปรากฤต กล่าวถึงอดีตพุทธมี 2 ฉบับด้วยกันคือ มหาวิสต และลลิตวิสตระ ได้กล่าวถึงพระพุทธเจ้า 56 องค์ แต่เป็นที่รู้จักกันดีคือ พระที่ปังก พระประภุตรณะ และอดีตพุทธ 7 องค์สุดท้ายคือ 1. พระวิปัสสี (วิปัสสี) 2. พระสิขี (สิขี) 3. วิศวกู (เวสสภู) 4. พระกระกุกฉันตะ (กกุสันธะ) 5. พระกนกมุนี (โกนาคมน) 6. พระกาศยป (กัสสป) 7. พระศากยสิงหะ (โคตมะ) (ผาสุข อินทรารุช, 2543 : 56)

จากการศึกษาและวิเคราะห์ สามารถสันนิษฐานได้ว่าพระพิมพ์แผ่นไม้ได้ถูกสร้างขึ้นตามคติความเชื่อในเรื่อง “อดีตพุทธ” ซึ่งปรากฏอยู่ในพุทธศาสนาทั้ง 2 นิกาย คือ นิกายเถรวาท และนิกายมหายาน คติของมหายานยัง “ถือว่าพระพุทธเจ้ามีจำนวนมากมายับไม่ถ้วน ได้มีพระพุทธเจ้ามาก่อนหน้าพระโคตมพุทธแล้ว และจะมีต่อไปอีกภายหลังแล้ว

จนกลัปาวสาน” (ผาสุข อินทรารุช, 2543 : 34) จากปริมิตรารณีนิกายมหายาน ยังกล่าวอีกว่า “พระพุทธเจ้าผู้ซึ่งได้บังเกิดมาแล้ว และกำลังจะเกิดมาอีก มีจำนวนมากมายับยิ่งกว่าเม็ดทรายริมฝั่งแม่น้ำคงคา” (Alice Getty, 1962 : 16) ในคัมภีร์ลลิตวิสตระและสัทธรรมปณทริกสูตร ได้กล่าวถึงพระพุทธเจ้าว่า พระพุทธเจ้าทั้งปวงมิได้สถิตอยู่ในโลกนี้ แต่สถิตบนสวรรค์ ที่สถิตพระพุทธเจ้าทั้งปวงเรียกว่า “พุทธเกษตร” หรือ “แดนแห่งพุทธเจ้า” และมีชื่อต่างกันไป คัมภีร์ได้ระบุชื่อของพระพุทธเจ้าเหล่านี้ โดยเรียกว่า ธยานิพุทธ (ผาสุข อินทรารุช, 2543 : 34)

ในคัมภีร์ฝ่ายเถรวาท พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ได้กล่าวในคัมภีร์วิสุทธิชนวิลาสินี (อรรถกถาอปทาน ในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย) ความว่า “คงควาลูกูปมานิ อเนเกสสุ พุทธานํ ทานปารมิตาธิสมมติสพารมิตา การณานิ (บารมี 30 ประการมีทานบารมีเป็นต้น เป็นเหตุแห่งพุทธทั้งหลายจำนวนมาก ซึ่งเปรียบดังเม็ดทรายในคงคา)” (บำเพ็ญ ะวิน, 2540 : 201) คัมภีร์โสวัตตถกัมมทาน เชื่อกันว่าพระจุฬพุทธโฆสธรรมาจารย์ในลังกาทวีป ได้กล่าวถึงอดีตพุทธเจ้าที่มีจำนวนมากกว่า 28 พระองค์ กล่าวถึงการบำเพ็ญบารมีในอดีตชาติของพระโคตมะพุทธเจ้า เมื่อครั้งยังเสวยชาติเป็นโพธิสัตว์ที่ปรารถนาพุทธภูมิ ได้ตั้งปณิธานต่อพระพักตร์พระพุทธเจ้าจำนวน 125,000 พระองค์ ดังนั้นการประดับพระพิมพ์ลงบนแผ่นไม้อาจเป็นไปได้ว่า การปรากฏพระพิมพ์รูปพระพุทธรูปจำนวน 28 องค์ หรือมากกว่า 28 องค์ในแผ่นไม้เช่นนี้ น่าจะได้รับอิทธิพลจากคติเรื่อง “อดีตพุทธ” ที่มีมากมายนับไม่ถ้วนจากคติในพุทธศาสนาทั้งสองนิกาย หรือพระพิมพ์ทั้งหมดที่ถูกประดับบนแผ่นไม้ในจำนวนที่แตกต่างกัน สันนิษฐานได้ว่าผู้สร้างคงไม่สร้างเพียงแต่อดีตพุทธที่ผ่านมาเท่านั้น แต่อาจหมายถึงพระพุทธเจ้าทั้งหมด ทั้งที่ตรัสรู้แล้ว และจะตรัสรู้ต่อไปในอนาคตก็เป็นได้

สิ่งที่น่าสังเกตคือการแสดงมุทราของพระพิมพ์ จากการศึกษาพบว่าพระพิมพ์ภายในแผ่นไม้ทั้งหมดแสดงปางภูมิลัสปรศมุทรา หรือปางมารวิชัย (ภาพที่ 16) ทั้งนี้ น่าจะสื่อถึงเหตุการณ์พุทธประวัติในช่วงก่อนตรัสรู้ กล่าวถึงตอนที่พระพุทธเจ้าประทับบำเพ็ญสมาธิอยู่ พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลลา พระหัตถ์ขวาวางคว่ำที่พระชานู นิ้วพระหัตถ์ชี้พระธรณี ครั้งที่พระยาวิสตวิมาร ทรงช้างคีรีเมขล พร่อมพลพรรค รุมเร้าขัดขวางพระโพธิญาณ พระโพธิสัตว์มิได้ทรงหวั่นไหวพระทัย ทรงชี้ด้นลงที่พื้นดินเพื่อเรียกพระแม่ธรณีเป็นพยานว่า ในอดีตชาติพระองค์ได้สั่งสมบำเพ็ญบารมีมากพอ ที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในชาติปัจจุบัน แม้พระธรณีจึงสำแดงร่างบีบมวยผม หลังนำที่พระโพธิสัตว์เคยทรงบำเพ็ญบารมีในอดีตชาติ กลายเป็นกระแสน้ำไหลท่วมเหล่ามารและไพร่พลปลาสนาการไป (ไชศรี ศรีอรุณ, 2555 : 21) ทั้งนี้ การแสดงปางมารวิชัยเป็นรูปแบบที่นิยมมากที่สุดในล้านนา จากการสำรวจพระพิมพ์แผ่นไม้ในล้านนา ผู้วิจัยยังพบการแสดงปางรูปแบบอื่น เช่น พระพิมพ์ปางนาคปรก ที่จังหวัดเชียงใหม่และพระพิมพ์ปางลีลา ที่จังหวัดน่าน อีกด้วย

ภาพที่ 15 พระพิมพ์แม่แฝงศิลปะพุกาม

ที่มา : Gordon H. Luce, Old Burma Early Pagan Volume3
(New York : J.J.Augustin Pubuisher,1970),65

ภาพที่ 16 พระพิมพ์แสดงปางมารวิชัย วัดปงสนุกด้านเหนือ
ที่มา : ยุทธภูมิ มั่นตรง

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิเคราะห์พระพิมพ์แม่แฝงในจังหวัดลำปาง สามารถกำหนดอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24-25 สันนิษฐานว่ารับแนวคิดนี้มาจากการสร้างพระพิมพ์แม่แฝงในศิลปะพุกาม ซึ่งแพร่หลายในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-19 และแพร่กระจายเข้ามาয়ชุมชนโบราณที่มีพื้นที่ติดต่อกับเมียนมา และยังได้รับคติในเรื่อง “อดีตพุทธ” จากพุทธศาสนิกายเถรวาทและมหายาน ที่มีความเชื่อว่าพระพุทธรูปเจ้ามีมากมายทั้งในอดีตและที่จะตรัสรู้ในอนาคต จากตัวอย่างที่พบพระพิมพ์แม่แฝงในจังหวัดลำปาง พบว่ามีความสมบูรณ์ทั้งรูปแบบพระพิมพ์และแม่แฝง โดยวัดที่เจ้านายหรือคหบดีอุปถัมภ์ มักพบพระพิมพ์แม่แฝงที่มีลักษณะพิเศษ เช่น พระพิมพ์แม่แฝงทรงปราสาทซ้อนชั้น เป็นต้น

จากความแพร่หลายของพระพิมพ์แม่แฝงในจังหวัดลำปางนั้น พบว่ามีการสร้างพระพิมพ์ด้วยวัสดุเนื้อชินเป็นส่วนมาก และพระพิมพ์เหล่านี้ถูกประดับบนแม่แฝง ตามจำนวนคติในเรื่องอดีตพุทธ โดยนิยมประดับพระพิมพ์จำนวน 28 องค์ มากกว่ารูปแบบจำนวนอื่นๆ ซึ่งอาจเป็นหลักฐานที่บ่งบอกถึงพุทธศาสนิกายเถรวาทเป็นนิกายหลัก นอกจากนี้การสร้างพระพิมพ์แม่แฝงนี้น่าจะเกี่ยวเนื่องกับการสืบทอดอายุพุทธ

ศาสนาให้ครบ 5,000 ปี อีกทั้งยังสร้างเพื่อปรารภนาในผลบุญด้วย

งานศิลปกรรมที่พบบนแม่แฝงถือเป็นงานพุทธศิลป์ที่มีเอกลักษณ์โดดเด่น แสดงถึงความศรัทธาในพุทธศาสนา ซึ่งถือว่าพระพิมพ์เป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า บทความพระพิมพ์แม่แฝงในจังหวัดลำปางนี้นับเป็นเพียงจุดเริ่มต้นที่ยังรอคอยให้ผู้ที่สนใจศึกษาเพิ่มเติม อาจจะมีพระพิมพ์แม่แฝงไม่มากกว่านี้เพื่อให้ข้อมูลหรือประเด็นที่ขาดหายไปเพิ่มเติมสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น รวมถึงการเปรียบเทียบกับศิลปะล้านช้าง ศิลปะอยุธยา ศิลปะรัตนโกสินทร์ ที่มีอายุร่วมอายุสมัยกันด้วย

เอกสารอ้างอิง

- กรมวิชาการ. (2541). **วัดพม่าในเมืองลำปาง**. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ.
Department of curriculum and instruction development (1998). **Mynmar Temple in Lampang**. Bangkok Department of curriculum and instruction development.
- กฤษฎา พิณศรี. (2540, มกราคม-กุมภาพันธ์). พระพิมพ์สมัยเมืองพุกามแบบพระเจ้าอโนรุท. วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร.
- Kritsada Pinsri. (1977, January – February). Votive tablets of Bagan era in Anurudaha style. **Silpakorn University Journal**. 40(1) : 60-69
- ไชศรี ศรีอรุณ. (2555). **พระพุทธรูปปางต่าง ๆ ในสยามประเทศ : ประวัติความเป็นมาของพระพุทธรูปตั้งแต่มหากิเษกรรมถ์ ถึงมหาปรีนิพพาน**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มติชนปากเกร็ด.
- Kaisri sriarun. (2012). **Statue of Buddha in Siam : History of statue of Buddha since the great renunciation to mana nirvana**. Bangkok Matchon press.
- บำเพ็ญ ระวิน. (2540). **วรรณกรรมพุทธศาสนาในล้านนา**. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Bumpen Rawin. (1997). **Buddhist literature in Lanna**. Chiang Mai: Social research Institute of Chiang Mai University.
- ผาสุก อินทราวุธ. (2543). **พุทธปฏิมาฝ่ายมหายาน**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรสมัย.
- Phasuk Indrawut. (2000). **Statue of Buddha of Mahayana**. Bangkok : Aksorn samai Press.
- พระจินดารัตนาภรณ์,รองเจ้าคณะจังหวัดลำปาง,เจ้าอาวาสวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม พระอารามหลวง สัมภาษณ์วันที่ 7 มกราคม 2558.
- Phrachindaratanaophon. **Interview**. 7 January 2015 พระโพธิ์รังสี. (2502). **ตำนานพระพุทธรูปสิหิงส์**. พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม.
- Phra Phodhi Rangsi. (1956).**History of Pha Buddha Sihinga**. Phra Nakorn : Rungruangdhamma

Press

พระสูตรและอรรถกถาแปล ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท
เล่มที่ 1 ภาคที่ 2 ตอนที่ 1. กรุงเทพฯ : มหามกุฏ
ราชวิทยาลัย.

Sutra and Attha Katha Khuddaka Nikaya Dhammapada
Vol.1 Part. 2 Ep.1. Bangkok : Mahamakul
Buddhist University.

สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล. (2557). ประวัติศาสตร์ล้านนา. กรุงเทพฯ :
อมรินทร์ พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

Sarasawadi Ongsakul. (2014). **History of Lanna.**
Bangkok : Amarin printing and publisher.

หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์. (2531). เรื่องของพระพิมพ์. กรุงเทพฯ
: อมรินทร์ พรินติ้ง กรุ๊ป จำกัด.

Boriban Buripan. (1988). **Votive Tablets.** Bangkok :
Amarin printing group.

ฮันส์ เพนธ์. (2517). คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนคร
เชียงใหม่. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะ
รัฐมนตรี.

Hans Penth. (1974). Inscription on Buddha image in
Chiang Mai. Bangkok : The secretariat of cabinet
Press.

Getty Alice. (1962). **The gods of Northern Buddhism :
their history, iconography and progressive
evolution through the Northern Buddhist.**
Rutland, Vt : Charles E. Tuttle.

Bhattacharyya Benoytosh. (1985). **The Indian Buddhist
Iconography.** New Delhi : Cosmo Publications.

Luce Gordon. (1969). **Old Burma-early Pagan.** New York
: J.J. Augustin.

Robert Halliday. (2000). **The Mons of Burma and
Thailand Volume 1. The Talaiings.** Bangkok
: White Lotus.

I-Tshing. (1982). **A Record of Buddhist Religion as
Practised in India and the Malay Archipelago.**
Delhi : Munshiram Manoharlal.

Pichard Pierre. (1991). **The Pentagonal Monuments of
Pagan.** Bangkok : White Lotus.

Skilling Peter. (2009). **Buddhism and Buddhist literature
of South-East Asia : Selected papers.** Bangkok
: Fragile Palm Leaves Foundation, Lumbini
Internationnal Research Institute.

One Toru. (1978). **Mural Paintings of The Buddhist
Temples in Burma.** Japan : Kodansha.